

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на Моня Камуля Рибаров, докторант на самостоятелна подготовка, отчислен с право на защита, в Кирило-Методиевския научен център при Българската академия на науките, за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма Български език (Кирилометодиевистика)

на тема: „Лексиката в ръкопис № 3/14 от библиотеката на Рилския манастир като източник за историята на текста на повестта „Варлаам и Йоасаф“

от доц. д-р Ива Трифонова, Кирило-Методиевски научен център при Българската академия на науките

Тема: Дисертационният труд е посветен на конкретна и обозрима тема, която веднага привлича научното внимание. Това е лексиката в повестта „Варлаам и Йоасаф“, изучавана по български препис от 60-те години на XIV в., където текстът е съхранен изцяло (без началото) и е свързан с дейността на Търновския книжовен център. Ръкописът е част от сбирката на Националния музей „Рилски манастир“ (РМ 3/14), която е със значима научна стойност за балканската православна култура.

Избраната тема се съсредоточава върху проучването на словообразователните модели при съществителните имена – базово и новаторско по замисъл, в сравнение с други ръкописни свидетелства от най-ранния период на езика и по-късни, и разглежда езиковите промени, настъпили през XIV в. Това предполага извличането на нови сведения за текстовата традиция на този емблематичен за Средновековието текст и за развитието на българската лексикална система от проучвания период.

Съдържание: Дисертационният труд се състои от увод (12 л.), три глави (247 л.), заключение (7 л.), библиография и списък на използваните речници и индекси (22 л.), 11 приложения (272 страници).

Уводната част (4-16 с.) представя съдържанието и ръкописната история на повестта „Варлаам и Йоасаф“ в източната и западната традиция, като очертава състоянието на

изследването на поевстта до момента. Това е направено с изискан и лаконичен език, който показва зрялост и владеене на изследваната текстова материя. Посочен е обектът на изследване – пълен списък на над 1500 съществителни имена, съдържащи се в поевстта „Варлаам и Йоасаф“, с оглед на техните словообразователни характеристики и класификацията им по суфикси.

При техния анализ се заявява и съпоставка с познатите от старобългарския период словообразователни модели, извлечени от познатите лексикографски справочници, произведенията на Климент Охридски, оригинални и преводни съчинения, свързани с Преславското книжовно средище, както и по-късни паметници от XIV и XV в., дело на търновските книжовни дейци. Специално внимание е заявено към използваните в текста хапакси, характерни за паметника лексеми, думи от прабългарски произход, гърцизми, антропоними, етноними, топоними. За целите на изследването е предпочетен методът на синхронния анализ, съчетан със сравнения в диахронен план.

Първата глава е посветена на **„Съществителни имена за лица и други названия“** (16-74 с.). Тя обхваща имена от мъжки род със суфикси -ъникъ, -ѣникъ, -ъць, -тѣль, -ъца/-ица, -аръ, -инъ/-анинъ, (-ѣнинъ), -иць, и женски род със суфикси -ица/-ъница, -ъни. Втората глава на дисертацията е най-голяма по обем и разглежда **„Съществителни имена с абстрактно и контрактно значение“** (74-255 стр.). Тя обхваща имена от среден род със суфикси -ниѣ, -тиѣ, -иѣ, -ъство, -ъствиѣ, -ище, -ло (<*-dlo), женски род със суфикси -остъ, -ота/-ѣта, -ина/-отина, -нь, -снь, -знь, -ъба, -оба, -тва и мъжки род на -ъкъ. В тази част са отделни 44 конверсиални образувания от женски род и 37 от мъжки.

В това типично и елегантно поднесено лексикално изследване именната система е представена на словообразователно и на семантично равнище, като е направен опит да бъдат проследени значенията на срещащите се в паметника лексикални единици от най-стария период на езика до състоянието им през XIV-XV в. На еднокоренните формации е потърсена тяхната мотивираща лексикална основа, а тези на композитата са анализирани.

Всяка една лексикална единица е придружена с необходимите данни от ръкописа - посочени са броят на нейните словоупотреби и текстовият контекст. В този смисъл прави впечатление пригледното представяне на изучавания езиков материал, което

не е толкова лесно за подобен тип изследване с оглед на посочения времеви контекст. В изследването се отчита и коя наставка с какви префиксално-суфиксални образувания се свързва.

Интерес представлява и представеният анализ в първа глава на лексеми, образувани с непродуктивни още за старобългарския период суфикси. Той обхваща 13 непродуктивни суфикса и 27 производни думи от мъжки род, от които 8 са *haxax legomena* за изучавания препис. Разбира се, следва да се приветства старанието на докторантката материалът да бъде осмислен, представен и обобщен по няколко начина – чрез лексико-семантично описание и в табличен вид.

При проследяването и характеризирането на отделните лексикални модели в дисертационния труд са отчетени и словообразователните синоними, образувани с различни наставки. Те са представени в третата глава, посветена на **„Конкуренция на суфиксите при словообразователните синоними“** (255-263 с.). Тук в табличен вид са представени 97 синонимни реда, от които 87 двойни, 9 тройни и един четворен синоним. Те илюстрират конкуренцията при словообразователните модели, които на свой ред са категоризирани в осем суфиксни групи (-ение/-ение, -ание/-ание, -ство, -остъ/-естъ, -тель, -ць, -ие, -ло и -инъ). Те позволяват например наблюдението, че среднобългарският препис на повестта представя един преводен текст, в който се вижда Кирило-Методиевата традиция и толерантността към преславските словообразователни особености.

В **Заключението** (263-270 с.) се обобщават направените наблюдения над лексиката и словообразователния апарат на паметника, като на преден план е изведено и значението им за установяването на съществуващите лексикални варианти в българския книжовен език през XIV в. Изведена е и тезата, че лексикалната характеристика на този препис свидетелства за старобългарския произход на първоначалния славянски превод на повестта за Варлаам и Йоасаф и за съществуването на негова основна редакция или нов български превод от XIV в.

Библиографията към дисертационния труд е достатъчно изчерпателна, за да предположи създаването на интересен и полезен не само за българистиката научен труд.

Приложения (272 pp.): Дисертационният труд е придружен от 11 приложения, които съдържат данни за графичната характеристика на паметника, негов наборен текст, словоуказател на изучените съществителни имена и техен обратен речник, също списък на словообразователните синоними, като словообразователните единици са представени и по наставки. В приложенията са изведени и вероятните *hapex legomena*, лексемите, които не се срещат в старобългарските паметници, както и списък на думите с прабългарски произход, на непреведените гръцки думи и на съществителните имена, които са антропоними, етноними и топонимите.

Така представеният работен материал заслужава уважение. Той представя ясно и нагледно цялостната методология на работа и в много отношения допълва анализа, представен в основния текст на проучването. Този материал представлява ценен справочников апарат за редица бъдещи изследвания.

Автореферат: Авторефератът отговаря на изискванията, предава последователно и точно съдържанието на дисертационния труд. Изнесените седем приноси качества на труда са основателни. В списъка с публикации на докторантката са посочени 8 заглавия, 6 от които са в съавторство. Те са публикувани в престижни издания и показват дългогодишната и системна работа по темата.

Заклучение: Предложеният дисертационен труд е класически лексикографски труд, който заслужава научно внимание, и отговаря на всички формални изисквания. Той представя лексикалната характеристика на български ръкописен паметник от 60-те години на XIV в. в синхронен и диахронен план. Подобна научна разработка изисква време. Докторантката, която не е непознато име за българската научна общност, е показала необходимата подготовка за подобен тип сложна разработка, ценна за създаването на цялостна картина за езиковите процеси през XIV в.

В предложения дисертационен труд личи нейната професионална подготовка в лицето на проф. д-р Светлина Николова, проф. дфн. Екатерина Дограмаджиева и последния ѝ научен консултант доц. д-р Татяна Мострова. Основавайки се на новаторския и приносен характер труда, аз предлагам за „Лексиката в ръкопис № 3/14 от библиотеката на Рилския манастир като източник за историята на текста на повестта „Варлаам и Йоасаф“ на Моня Камуля Рибаров да се присъди научната и образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално

направление, 2.1. Филология, докторска програма Български език
(Кирилометодиевистика).